

Konkurentsiameti toiduainehindade uuringu tulemused

2023. aasta sügisel viis Konkurentsiamet läbi toiduainehindade kiiruuringu. Uuringu tulemuste ja raporti puhul on tegemist üldistatavate tulemustega, mille raames tuuakse välja, kas toiduaineturul võib esineda konkurentsitõrkeid või suuri selgitamatuid muutuseid. Uuringu eesmärk on selgitada välja:

1. kuidas on viimase kolme aasta vältel muutunud Eestis müüdavate toiduainete hinnad;
2. mis on hinnamuutuseid põhjustanud;
3. kas hinnamuutused on kooskõlas trendidega maailmaturul ja Eesti lähiregioonis;
4. kas Eesti põllumajandustootjad, toiduainete tootjad ja jaekauplused on tarbijate arvelt teeninud põhjendamatult suuri kasumeid?

Selleks analüüsis amet perioodil 2019-2023 toimunud muutuseid toiduainete hindades ja sektori ettevõtete majandusnäitajates. Vaatluse alla võeti Eesti toiduainesektori vertikaalne ahel, mis hõlmab põllumajandustootjaid, toiduainetööstust ja jaekaubandust. Analüüsis käsitletakse eelmainitud kolme sektorit tervikutena.

Analüüs viidi läbi tuginedes avalikult kättesaadavatele andmetele, milleks kasutati Statistikaameti, Eesti Konjunktuuriinstituudi, Eurostati ning Äriregistri avalikke ettevõtete majandusaasta aruandeid. Konkurentsiameti toiduainehindade uuringus arvestati ka avalikkuses levivaid sõnavõtte, uuriva ajakirjanduse tähelepanekuid, ekspertide arvamusi ning varasemate uuringute tulemusi. Käesoleva uuringu struktuur on jaotatud nelja järgnevasse etappi:

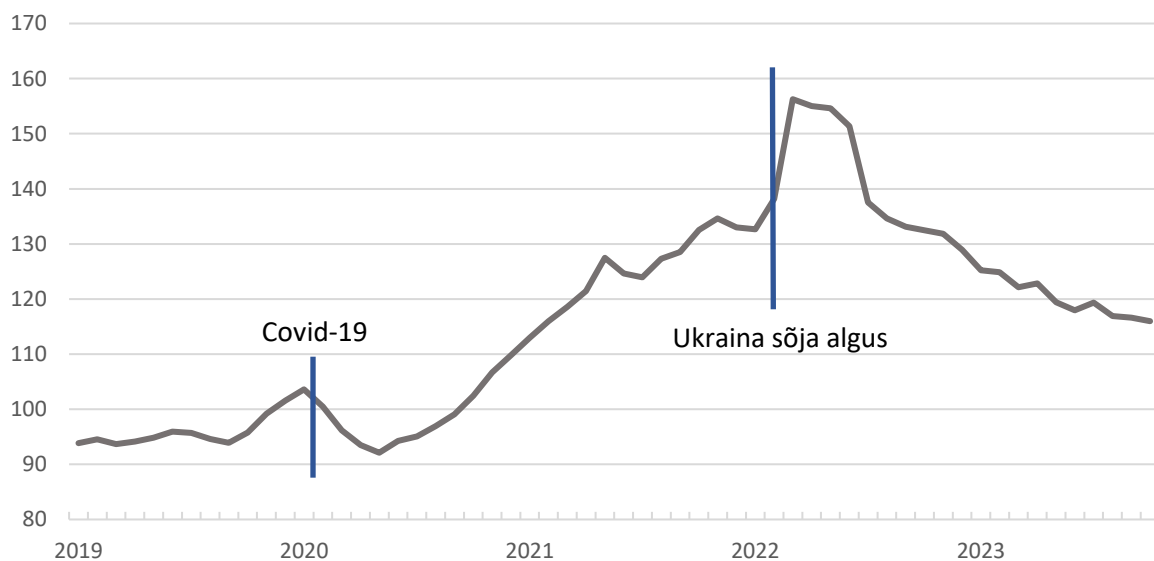
1. ülevaade toiduainehindade arengust maailmaturul ja teguritest, mis on seda mõjutanud;
2. ülevaade toiduainehindade arengust Eestis ja võrdluses teiste riikidega;
3. ülevaade tootjahinnaindeksite arengust ja ettevõtete majandustegevust iseloomustavatest indikaatoritest (sh kasumlikkus) Eestis ja võrdluses teiste riikidega;
4. järeldused ja kokkuvõte.

Toiduainehindade muutused maailmaturul ja seda mõjutavad tegurid

Esimeses alapeatükis luuakse ülevaade toiduainehindade maailmaturu ja Euroopa trendidest. Selleks tuuakse välja muutused toiduainete ja toormehindade hinnaindeksitest ülemaailmsel ja Euroopasisesel tasandil. Teisalt kirjeldatakse eri tegureid, mis on perioodil 2021-2023 mõjutanud toiduainehindade dünaamikat.

UN FAO (ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon) toiduhinnaindeks (FFPI) on mõõdik, mis kajastab rahvusvaheliste toiduainete toormehindade muutuseid. See indeks hõlmab mitmeid olulisi toiduainete kaubagruppe nagu teraviljad, lihatooted, piimatooted, õlid ja rasvad ning suhkur. Seega peegeldab ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni toiduhinnaindeks üldist suundumust toiduaine toormehindade muutustes maailmaturul, mis aitab hinnata rahvusvahelise toiduaineturu olukorda ja jälgida hindade dünaamikat.¹ Järgnevatel joonistel 1 ja 2 on esitatud ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni andmetel keskmine toiduainete hinnaindeksi ja selle komponentide (kaubagruppide) hinnamuutused maailmas perioodil 2019-2023.

Joonis 1 – ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni toiduhinnaindeksi (FFPI) muutused aastate võrdluses, 2014-2016=100

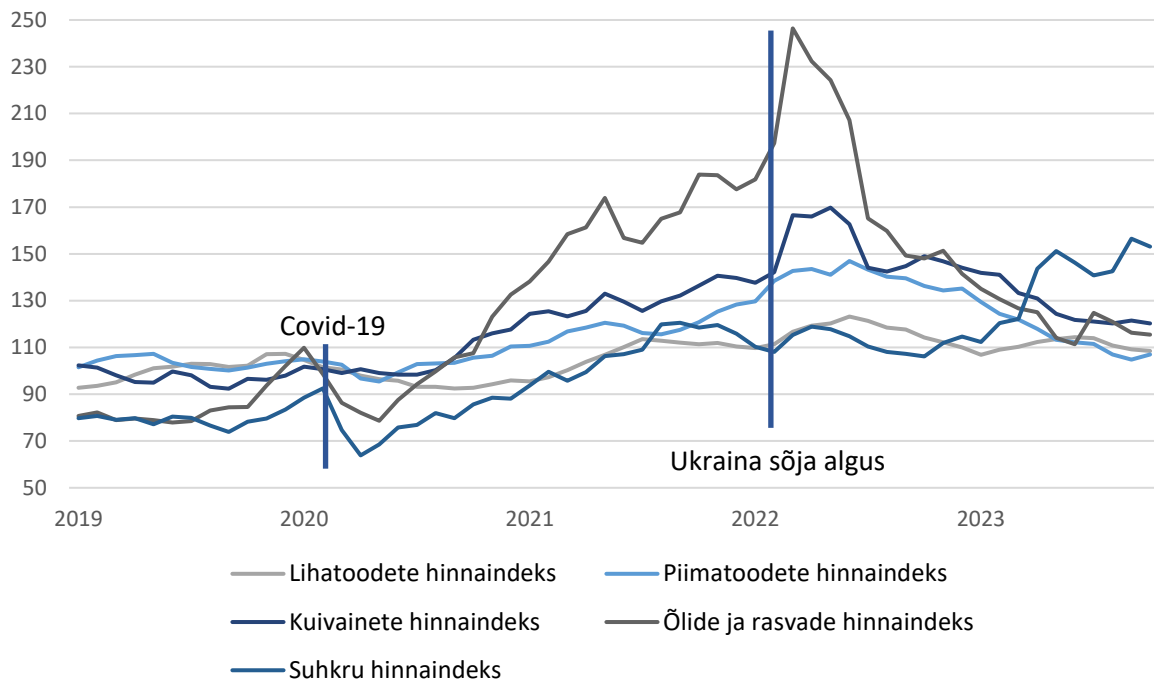

Allikas: UN FAO², Konkurentsiameti koostatud

¹ UN FAO, 2023, „Food Outlook“; QERY, 2023, „Global Food Prices“

² UN FAO, 2023, „World Food Situation“

Joonis 2 – ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni toiduhinnaindeksi toiduainehindade muutused kaubagruppide lõikes, 2014-2016=100

Allikas: UN FAO³, Konkurentsiameti koostatud

ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni andmetel nähtub, et toiduainete maailmaturu hinnad olid 2021. aastal keskmiselt ligi 25% ning 2022. aastal ligi 40% kõrgemad kui 2020. aastal (vt joonis 1). 2022. aasta jooksul on teatud kaubagruppide hinnad langenud ning 2023. aastal on toiduainete hinnad ÜRO liikmesriikide seas juba langenud 2021. aasta tasemele. Hinnalangus 2023. aastal ei puuduta aga kõiki kaubagruppe. Näiteks 2023. aastal on suhkruhinnad⁴ jätkanud kiiret kasvu. Tuleb märkida, et 2022. aasta alguses kasvasid hüppeliselt maailmaturul kuivainete ning õlide ja rasvade hinnad, mis on seostatav Ukraina sõja algusega ning Ukraina põllumajandustoodangu ekspordi järsu langusega⁵.

Euroopa toiduhindade kirjeldamiseks tuleb vaadelda toiduainesektori vertikaalahela hinnamuutuste dünaamikat Euroopa Liidu (27 liikmesriigi keskmine, liikmesriikide arv 2020. aasta seisuga) regioonis tervikuna. Selleks tuuakse välja joonisel 3 põllumajandustootja hinnaindeksi, toidutöötleva hinnaindeksi ning tarbijahinnaindeksi muutused. Lisaks tuuakse eraldi joonistel 4-8 põllumajandustootjate hinnaindeksi ja tarbijahinnaindeksi olulisemate kaubagruppide hinnamuutused.

Põllumajandustoodangu tootjahinnaindeks (*inglise keeles Agricultural Commodity Price Index [ACPI]*) tähistab indeksit, mis jälgib ja mõõdab põllumajandussaaduste nagu näiteks teravilja, loomakasvatussaaduste ja muude põllumajandustoodete hindade muutuseid teatud ajavahemiku jooksul. Toiduainete tööstustoodangu tootjahinnaindeks (*inglise keeles producer price index [PPI]*) tähistab indeksit, mis jälgib ja mõõdab toidu tootjate müüdavate toidukaupade hindade muutuseid. Analüüsis kasutatakse valdavalt harmoniseeritud tarbijahindade indeksit (inglise keeles

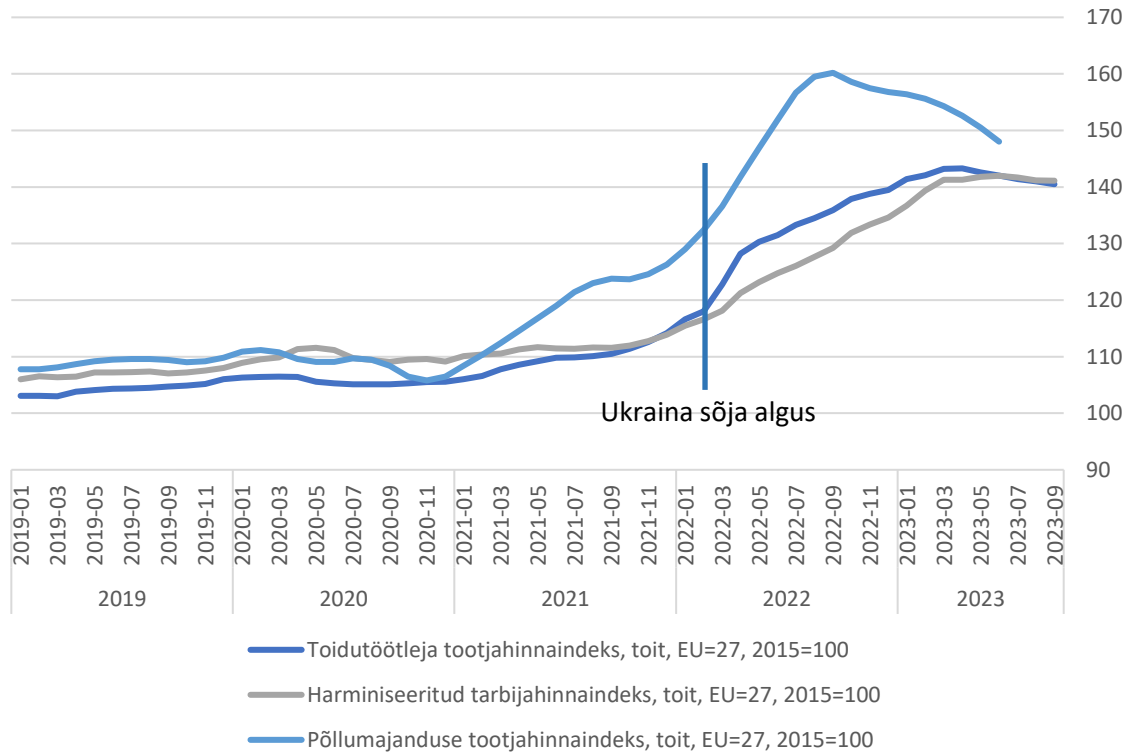
³ UN FAO, 2023, „World Food Situation“

⁴ Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023, „World Food Situation“

⁵ APK Inform, 2022, „Ukrainian rapeseed...“; European Council, 2023, „Infographic – How the Russian Invasion...“

harmonized Index of Consumer Prices [HICP]), mis on rahvusvaheline standard, võimaldades võrrelda tarbijahindade (toidu hindu jaekauplustes) muutuseid eri riikides võrreldaval alusel.

Joonis 3 - Euroopa 27 liikmesriigi toiduainete hinnaindeksi keskmine dünaamika põllumajandustootjate, toidutöötajate ja tarbijahindade võrdluses

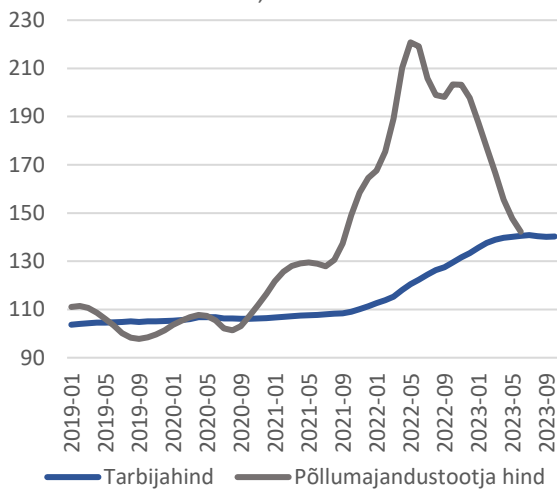

Allikas: Eurostat⁶, Konkurentsiameti koostatud

2019. aastast kuni 2021. aasta alguseni püsivad Euroopas põllumajandustootjate hinnaindeks, toidutöötajate hinnaindeks ning tarbijahinnaindeks stabiilsel tasemel. 2021. aasta algusest kuni 2022. aasta keskpaigani kasvasid märkimisväärselt põllumajandustootjate hinnad. See tõi endaga kaasa ka tootjahindade kiire tõusu toiduainetööstuses ja toidukaupade kallinemise poes. Küll on 2022. aasta keskpaigast põllumajandustoodangu hinnad olnud langevas trendis, kuid toidutöötajate tootjahinnaindeks ja tarbijahinnaindeks on püsinud 2023. aastal samal tasemel. Tasub välja tuua, et Eurostati andmetel on Euroopas hüppeline põllumajandustoodangu hinnakasv toimunud sarnasel ajaperioodil kui ÜRO andmetel mujal maailmas. Seevastu on põllumajandustoodang Euroopas jäänud suhteliselt kõrgele hinnatasemele, kuigi ÜRO andmetel on toidu toorme maailmaturuhinnad langenud 2023. aastal 2021. aasta tasemele. Oluline on märkida nähtust Euroopa toidusektoris, et toiduhindade kasv kauplustes ja toidutöötajate seas aeglustub ning stabiliseerub hiljem kui põllumajandustoodangu hinnad. (vt joonis 3)

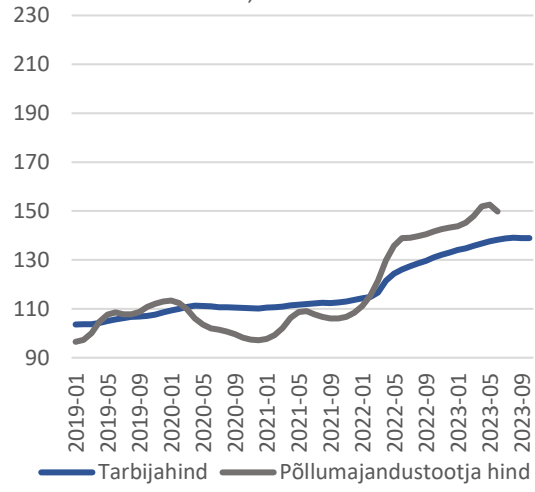
⁶ Eurostat, „Food Price Monitoring Tool“

Joonis 4 - Kuivained
EU27, 2015=100

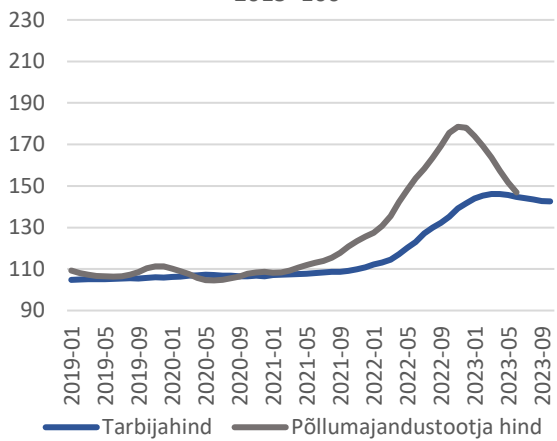
Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Joonis 5 - Lihatooted
EU27, 2015=100

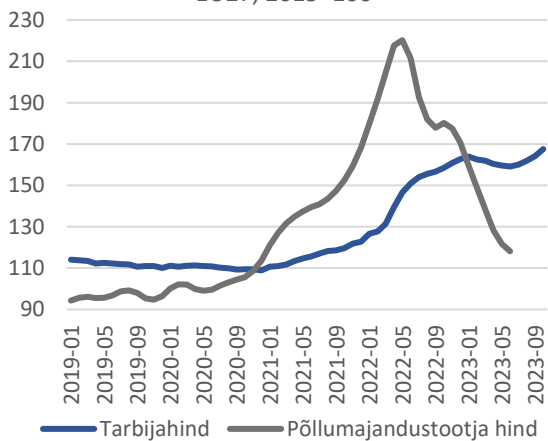
Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Joonis 6 - Piimatooted ja muna EU27,
2015=100

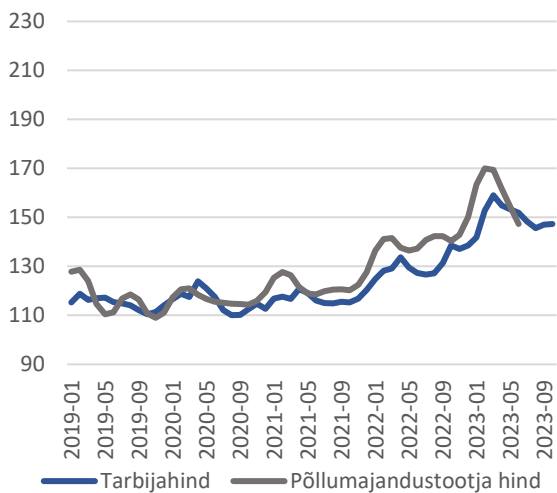
Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Joonis 7 - Õlid ja rasvad
EU27, 2015=100

Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Joonis 8 - Kõogiviljad EU27, 2015=100

Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Joonistelt 4–8 nähtub, et märkimisväärne hinnakasv on toimunud kõigi kaubagruppide seas nii tarbija- kui ka põllumajandustootja hindades. Eriti silmapaistvalt on tõusnud õlide ja rasvade tarbijahinnad, mis tuleneb ühelt poolt Ukraina sõjast, kuna vähenes eri taimsete õlide eksport Euroopasse. Teisalt olid Lõuna-Euroopas ekstreemsed ilmastikuolud, mis tõi kaasa oliiviõli madalama toodangu⁷. Tähelepanu vajab ka kuivainehindade väga suur volatiilsus, kus hinnatõusu põhjuseks oli Ukraina viljatarneahelate katkemine, kuid sellele järgnevat kiiret hinnalangust Ukraina vilja uuesti turule pääsemine alguses läbi sadamate ning hiljem läbi EL-i piiririikide. Euroopas on põllumajandustootjate hinnad kõigis kaubagruppides alates 2022. aasta keskpaigast langenud, v.a. lihatoodete puhul. Sealjuures püsivad Euroopas kaubagruppide lõikes toiduainete hinnad poelettidel endiselt kõrgel tasemel. Teatud kaubagruppide, nagu näiteks värskete köögiviljade ja väiksemas ulatuses piimatoodete ja munade puhul on märgata Euroopas toiduhindade väikest langust kauplustes⁸, kuid hindade langemise ulatuslikku trendi 2023. aasta III kvartali andmetel ei saa täheldada.⁹ (vt. jooniseid 4-8)

Euroopa Keskpank on hinnanud, et näiteks 2007.–2008. aastal, kui Euroopas toimus kiire toiduhindade kasv, sai seda kasvu suurimas osas põhjendada toidu tootmiseks vajaliku toorme hindade kasvuga.¹⁰ Seda mustrit illustreerib ka joonis 3, kus Euroopas kasvab põllumajandustoodangu hind kiires tempos ning tootja ja tarbija hinnad järgnevad sellele. Euroopas läbi viidud uuringus on leitud, et Euroopas algas märkimisväärne hinnatõus Venemaa laiaulatusliku pealetungiga Ukrainale ning kõige olulisemad hinnatõusu komponendid on Euroopas olnud kõrgemad energia-, toorme- ja tootmishinnad.¹¹

Hinnamuutuste trende selgitades võib suurte hinnakõikumiste peamisteks põhjusteks esile tuua mitu eri tegurit. Järgnevad peamised tegurid on otseselt mõjutanud rahvusvaheliselt toidujulgeolekut maailmas ja põhjustanud toiduainete suuri hinnamuutuseid Euroopa regioonis:

1. geopoliitilised sündmused, relvastatud konfliktid maailma eri piirkondades¹² ning peaaesjalikult Venemaa agressioon Ukrainas. Sellised sündmused on mõjutanud rahvusvahelisi tarneahelaid, tekitanud ressursinappust ning volatiilsust eri kaubagruppide ja sisendihindade maailmaturuhindades, mille hulka kuuluvad ka näiteks väetised;¹³
2. kütuste maailmaturuhindade ning soojus- ja elektrienergia hinnatõus¹⁴, mis on laiapõhjaliselt mõjutanud kõiki toiduainesektori osalisi ning toonud otseselt kaasa ettevõtete tegevuskulude kasvu;¹⁵
3. kliimamuutustest tingitud probleemid, mis on toonud kaasa ekstreemseid ilmastikuolusid¹⁶. Kliimamuutuste ja ilmastikuoludega seonduvalt levivad maailmas eri

⁷ European Commission, 2023, „EU food prices...”

⁸ European Commission, Agriculture, Short-term Outlook Autumn 2023, „Milk and Dairy Products”; Agriland, „Food price inflation cools down across the EU”

⁹ Eurostat, „Food Price Monitoring Tool”; Trading Economics: „Commodities, Agricultural”

¹⁰ European Central Bank, 2010, „Food Price Pass-Through...”

¹¹ Allianz Trade, 2023, „European Food Inflation...”

¹² Food Security Information Network, 2023, „Global Report on Food Crises 2023”

¹³ Food and Agriculture Organization, „European Commission on Agriculture”; Allianz, „European Food Inflation...”; Morgan Stanley, „Why Food Prices May Be Peaking”

¹⁴ Statista, „Average monthly electricity wholesale prices...”; Eurostat, 2023, „Electricity and gas hit record prices in 2022”

¹⁵ Eurostat, „Inflation in the euro area”; Madis Müller: „Why is inflation so high...”; European Council: „Infographic – Energy Price Rise Since 2021”

¹⁶ World Economic Forum, „Record Temperatures are driving food prices...”; Earth Organization, „Climate Change is Fuelling Global Food Price...”

võõrliigid, mis vähendavad põllumajandustoodangu saagikust.¹⁷ Sealhulgas on mõjutanud ilmastikunähtus El Nino 2023. aastal põllumajandustoodangu saagikust nii Aasias, Kesk- kui ka Lõuna-Ameerikas¹⁸. Lisaks levivad ülemaailmselt erinevad taime- ja loomahaigused, mis on omakorda vähendanud põllumajandustootjate saagikust;¹⁹

4. üldine rahvastiku kasv, mis suurendab nõudlust toidu ja toiduainete tootmiseks vajalike ressursside järele;²⁰
5. üldisemas kontekstis mõjutab toiduainete hinnamuutuseid rahvusvaheliselt ka riikide sisepoliitika, arengud rahvusvahelises kaubanduses ning monetaarpoliitika.

Toiduainete tarbijahindade muutused maailmas ja Euroopas on olnud märkimisväärselt suured ja volatiilsed. Kuigi ÜRO andmetel on toiduainete maailmaturu hinnad tervikuna langenud, püsivad Euroopas toiduhinnad 2023. aastal endiselt kõrgel tasemel nii toidutöötlejate kui ka jaekaupluste seas ning põllumajandustoodangu tootjahindade langus ei ole olnud nii kiire kui mujal maailmas. Hinnatõusu Euroopas ja mujal maailmas on mõjutanud mitmed globaalsed sündmused, nagu relvastatud konfliktid ja sõda Ukrainas ning kütuse- ja energiahindade maailmaturu hinnad. Samal ajal on toiduhindu mõjutanud ka sellised trendid nagu kliimasoojenemine, mis vähendab saagikust, ning rahvastiku arvu kasv, mis suurendab nõudlust toidu järele.

---

¹⁷ Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, 2023, „Invasive Alien Species Assessment“

¹⁸ Nasdaq, 2023, „SOFTS – White sugar prices hit 12-year high on supply concerns“

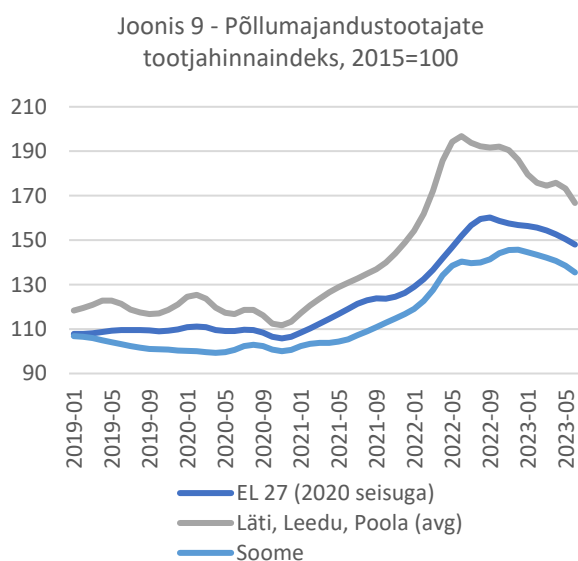
¹⁹ Food Security Information Network, 2023, „Global Report on Food Crises 2023“; World Organization for Animal Health, 2023, „African Swine Fever...“; Reuters, 2023, „China’s pig farms...“; Reuters, 2023, „Bird Flu infects...“

²⁰ Food Security Information Network, 2023, „Global Report on Food Crises 2023“;

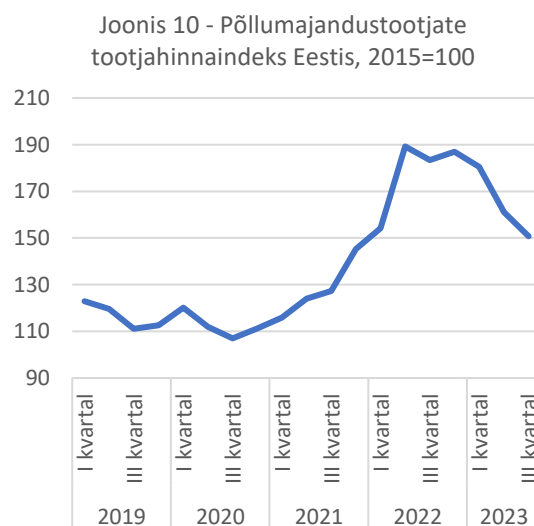
Eesti kui osa maailmaturust

Selles alapeatükis käsitletakse Eesti toiduainesektorit ning analüüsitakse selle rolli laiemas kontekstis maailmaturul. Uurimuse käigus vaadeldakse Eesti toiduainesektori olulisi tunnuseid, rõhutades selle osalust rahvusvahelistes turgudes ning analüüsid, mis võivad tuleneda nii kohalikest kui ka globaalsetest teguritest. Lisaks sellele tuuakse välja trende, mis kirjeldavad Eesti toiduainesektori seotust maailmaturuga.

Järgnevatel joonistel 9 ja 10 on toodud välja põllumajandustootjate tootjahinnaindeksi muutused aegreal. Aegridu analüüsidest nähtub, et Eestis on põllumajandustoodangu hinnad kasvanud 2022. aastal peale Ukrainas sõja algust ligi 60 protsendipunkti võrreldes 2021. aastaga ning 83 protsendipunkti võrreldes baasperiodiga (2015). Tegemist on sarnase hinnakasvuga nagu Läti, Leedu ja Poola regioonis keskmiselt. Baltiriikides ja Poolas (sh Eestis) on olnud märkimisväärselt kiirem põllumajandustoodangu hinnakasv kui Euroopa Liidu liikmesriikide seas keskmiselt. Võrdlusena on Soomes olnud põllumajandustoodangu hinnakasv aeglasem kui EL-is keskmiselt. 2023. aasta algusest on Eesti põllumajandustootjate hinnaindeks langevas trendis nagu ka mujal võrreldavates Euroopa regioonides.

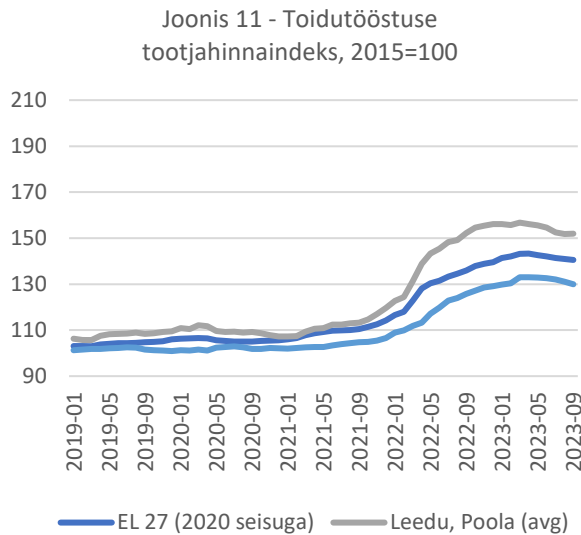
Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

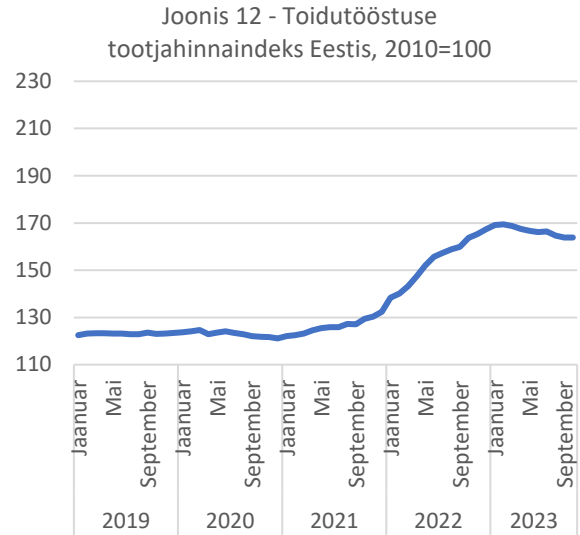
Allikas: Statistikaamet, Konkurentsiameti koostatud

Joonistel 11 ja 12 võrreldakse toiduainete tööstustoodangu tootjahinnaindeksit Eesti ja teiste Euroopa piirkondade vahel. Graafikute võrreldavus ei ole täpne aegride baasperiodide erinevuste tõttu, küll näitavad joonised tootjahinnaindeksite dünaamikat. Jooniselt nähtub, et tootjahinnaindeksi kasv on Eestis olnud samas suurusjärgus võrreldes Leedu ja Poola keskmisega. Sellegipoolest on Eesti tootjahinnaindeksi kasv olnud suurem kui Soomes ja EL-i liikmesriikides keskmiselt. Seejuures võib täheldada, et kui põllumajandustoodangu indeks saavutas haripunkti 2022. aasta keskel, siis toidutööstuse tootjahinnaindeks alles 2023. aasta alguses. 2023. aasta jooksul on olnud nii Eestis kui ka teistes võrreldavates EL-i regioonides aeglane hinnalanguse trend.

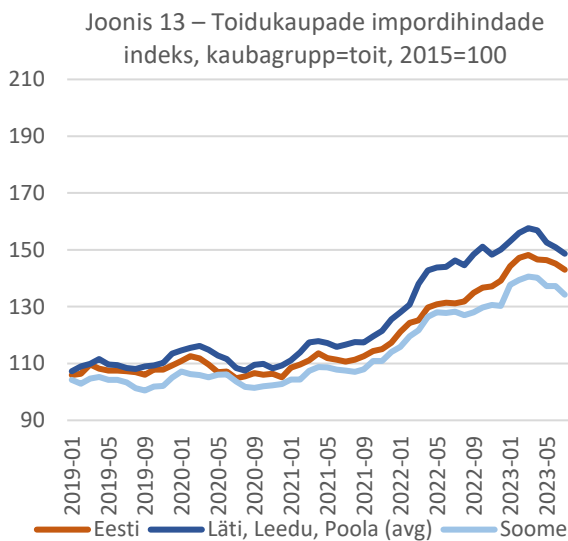

Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

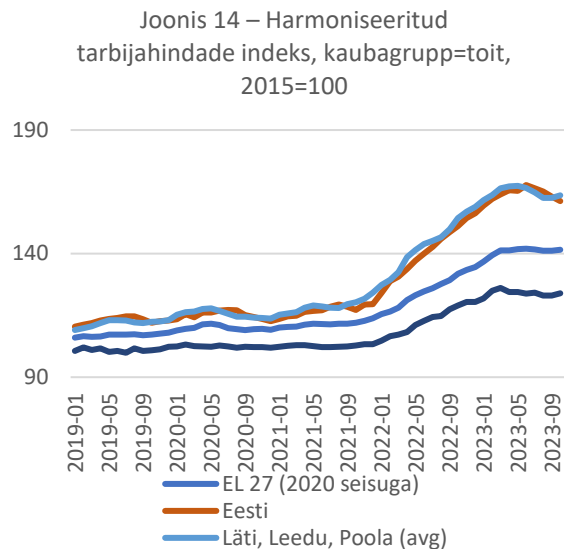

Allikas: Statistikaamet, Konkurentsiameti koostatud

Joonisel 13 kirjeldatakse imporditud toiduainete impordihindade indeks (inglise keeles *import price index* [IPI]), mis mõõdab imporditud toidukaupade hinnamuutuseid. Väikesemahulise turu üheks oluliseks komponendiks on ka imporditud toidukaupade hinnamuutused. Toidukaupade impordihindade indeks on Eestis kasvanud stabiilselt alates Ukraina sõja alguses (2022. aasta algusest) kuni 2023. aasta alguseni. Suurem on olnud impordihindade kasv Lätis, Leedus ja Poolas keskmiselt, kuid väiksem on see olnud Soomes. Impordihinnad on 2023. aasta keskpaigas hakanud kõigis vaadeldavates regioonides langema. Tasub välja tuua, et imporditud toiduainete hinnakasv on nii Eesti kui ka Leedu ja Poola keskmise puhul olnud sarnane riikide kohaliku toidutööstuse hinnakasvuga. See võib viidata asjaolule, et kohalikel toidutootjatel on surve olla efektiivne ning hoida hindu madalal, et olla imporditud kaupade hinnatasemega konkurentsivõimeline. Lisaks tasub tuua välja, et tarbijahinnad on kasvanud märgatavalt rohkem kui impordihinnad nii Eestis kui ka Läti, Leedu ja Poola regioonis, mis võib viidata sellele, et imporditud kaupade hinnatõus ei ole peamine tegur toidukaupade kohalike tarbijahindade tõusu juures. Tarbijahindade tõusu puhul võivad siseturul teguriteks olla muud äritegevuse sisendihinnad või tööjõu ning tarbijakäitumisega seotud tegurid.

Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

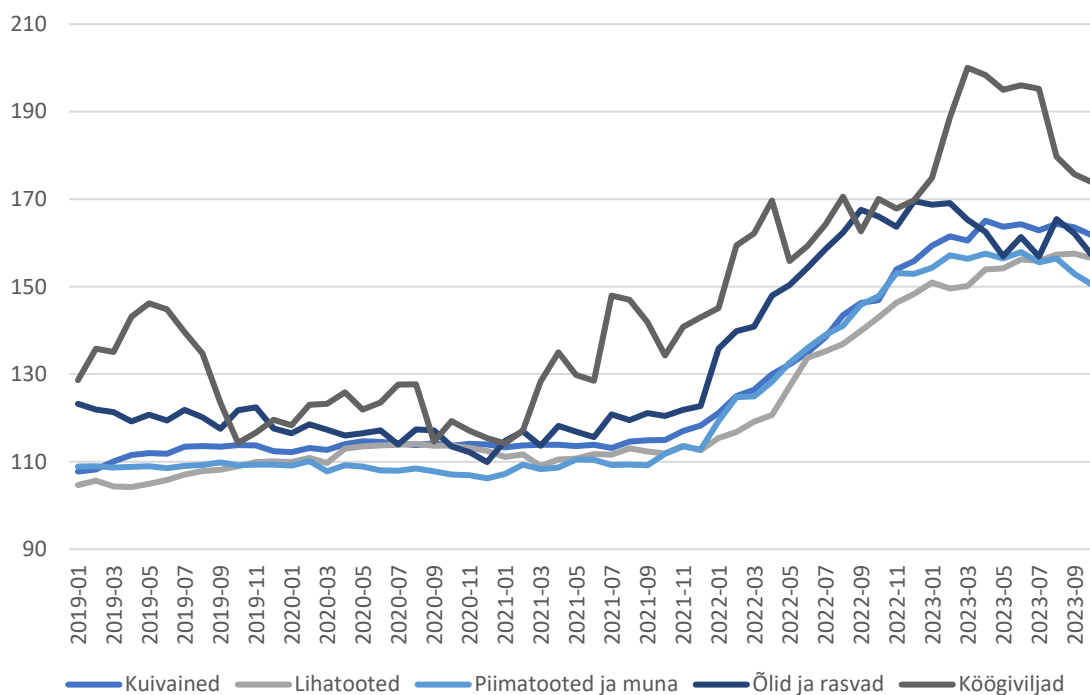
Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Joonisel 14 on aegreal välja toodud toidukaupade harmoniseeritud tarbijahindade indeks võrdluspildis Eesti ja teiste vaadeldavate regioonide vahel. Eurostati andmetest nähtub, et Eestis on tarbijahinnad käinud väga ühtlases tempos Läti, Leedu ja Poola keskmise tarbijahindade kasvu tempoga. Sellegipoolest on Eesti toiduhinnad jaekauplustes kasvanud märgatavalt kiiremini kui Soomes ning EL-i liikmesriikide seas keskmiselt. Tasub taaskord välja tuua, et 2023. aasta teises pooles on Eesti tarbijahindade kasv stabiliseerunud ning teataval määral on toimunud toiduhindades väike langus sarnaselt ka Läti, Leedu ja Poola regioonile. Eesti ning Läti, Leedu ja Poola regioonides on hinnaindeksite omavaheline dünaamika väga sarnane ning on tendents, et tarbijahinnad langevad hiljem kui teistel toidusektori vertikaalahela peamistel komponentidel.

Joonisel 15 on aegreal esitatud Eesti toiduainete tarbijahinnad eri kaubagruppide võrdluses. Kõigis kaubagruppides on toimunud märgatav hinnatõus, ent alates 2021. aastast on enim tõusnud köögiviljade hinnad. Köögiviljade märkimisväärselt suurema hinnakasvu ühe põhjusena saab välja tuua ilmastikutingimused, mille tõttu on Euroopas kartulinappus²¹. 2023. aasta teise poolde jõudes on aga märgatav, et köögiviljade hinnad on hakanud langema, ning vähesel määral on langust näidanud ka piimatoodete ja munade hinnad kuises võrdluses. Teiste kaubagruppide seas püsivad hinnad 2023. aasta lõikes samal tasemel. Eri kaubagruppide hinnakõikumised on aga Euroopa Liidu 27 liikmesriigi keskmisega võrreldes väga sarnases trendis.

²¹ [European Commission, 2023, „EU food prices...“](#)

Joonis 15 - Eesti toiduainete tarbijahinnad kaubagruppide võrdluses, 2015=100

Allikas: Eurostat, Konkurentsiameti koostatud

Aegridadelt nähtub, et Baltikumi (sh Eesti) ja Poola regionis on olnud märgatavalt suurem hinnakasv kui Euroopa Liidus keskmiselt. Nii Euroopa Liidu kui ka Baltikumi ja Poola regionis on olnud kiire põllumajanduse tootjahinnaindeksi kasv, mis 2022. aasta keskel on saavutanud oma haripunkti. 2023. aasta teises pooles on põllumajanduse hinnad taandunud 2022. aasta I kvartali tasemele. Toiduainetöötajate tootjahinnaindeks ning harmoniseeritud tarbijahinnaindeks on aga alates 2021. aasta lõpust ühtlaselt kiires kasvutrendis ning 2023. aasta teises pooles on nende näitajate hinnakasv vaadeldavates regioonides aeglustunud. Kuigi toiduainete hinnad on 2023. aasta kolmandas kvartalis aastatagusega võrreldes tõusnud, siis kuises võrdluses on üldine toiduainete hinnakasv jaekauplustes aeglustunud. Teatud tootegruppide, nagu näiteks piimatoodete ja värskete köögiviljade osas on märgata nii Eestis ning ka mujal Euroopas hindade väikest langust²², kuid selline hinnaliikumine ei kehti kõigile toidu kaubagruppidele.²³

Eesti toiduhindade muutuste kokkuvõtteks tasub välja tuua, et toidu tarbijahindu ei mõjuta Eestis vaid kohalikul tasandil toimuvad sündmused, vaid seda mõjutavad üldistatuna ka toiduainete, kütuste ja energia maailmaturuhinnad²⁴, tarneahelad, geopoliitilised sündmused, intressimäärade tõus ja kliimamuutustest tingitud ilmastikuolud²⁵.²⁶ Seetõttu ei ole toiduainete suure hinnatõusu kontekstis oluline arvestada mitte ainult lokaalseid arenguid Eestis, vaid ka laiemalt Euroopas ja

²² European Commission, Agriculture, Short-term Outlook Autumn 2023, „Milk and Dairy Products“; Agriland, „Food price inflation cools down across the EU“

²³ Eesti Konjunktuuriinstituut, „Põllumajandussaaduste, toiduainete ja kütuste hinnad“; Eurostat, „Food Price Monitoring Tool“; Trading Economics: „Commodities, Agricultural“

²⁴ Eurostat, „Inflation in the euro area“; Madis Müller: „Why is inflation so high...“; European Council: „Infographic – Energy Price Rise Since 2021“

²⁵ World Economic Forum, „Record Temperatures are driving food prices...“; Earth Organization, „Climate Change is Fuelling Global Food Price...“

²⁶ Food and Agriculture Organization, „European Commission on Agriculture“; Allianz, „European Food Inflation...“; Morgan Stanley, „Why Food Prices May Be Peaking“

spetsiifiliselt Ida-Euroopas, mida on tabanud Venemaa algatatud sõda Ukraina vastu Euroopa Liidu regioonis enim²⁷. Toiduainete hinnad on tõusnud märkimisväärselt üle kogu Euroopa, kuid näiteks Balti riikides ja Poolas on toiduhindade kasv olnud omavahel väga sarnases tempos nii põllumajandustootjate, toidutöötajate ning jaekaupluste, kuid ka toidukaupade impordihindade tasandil.

---

²⁷ Fitch Rating, 2022, „Ukraine War Pushes Inflation Up...“; London School of Economics and Political Science, 2022, „Winter is coming...“

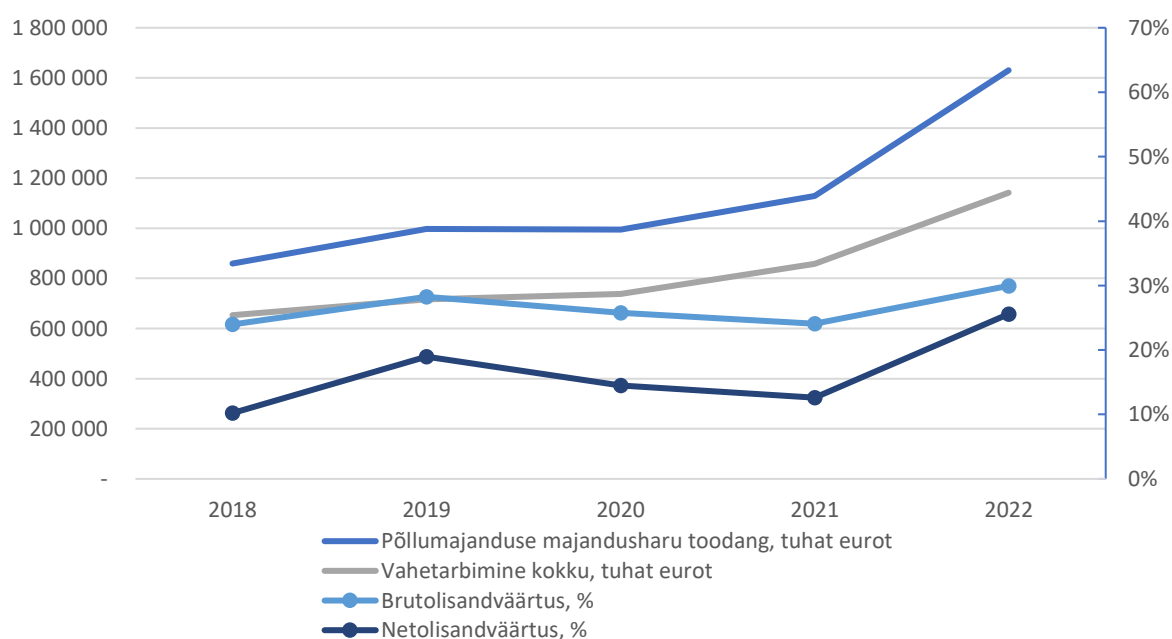
Eesti toiduainesektori vertikaalahel ja muutused selles

Käesolevas alapeatükis käsitletakse Eesti toiduainesektori vertikaalahela peamiste osade nagu Eesti põllumajandustootjate, toidutöötajate ning jaekaubanduskettide majandustulemusi ning muutuseid nendes toiduainesektori osades. Samuti puudutatakse alapeatükis toiduainete hulgikaubanduse komponendi rolli ning majandustulemusi. Alapeatükis selgitatakse sektorite omavahelist dünaamikat ja võrreldakse majandustulemusi eelmistes alapeatükkides toodud tulemustega.

Põllumajandussektor

Eesti põllumajanduse majandusharu tulemusi on võimalik hinnata põllumajanduse majandusliku arvepidamise indikaatoritega nagu põllumajandustoodang, vahetarbimine ning bruto- ja netolisandväärtus²⁸. Indikaatorite puhul on tegemist rahvusvaheliste terminitega, mis erinevad põllumajanduse spetsiifika poolest tavalisest ettevõtete arvepidamisest. Järgneval joonisel 16 on toodud välja eeltoodud indikaatorite dünaamika aegreal.

Joonis 16 – Põllumajandussektori majandusnäitajad

Allikas: Statistikaamet, Konkurentsiameti koostatud

Põllumajandussektori majandusharu toodang ja vahetarbimine on olnud perioodil 2018–2022 kasvavas trendis. Suurim kasv toodangu tulu ja vahetarbimise osas on toimunud 2021.–2022. aastal (vt joonis 16). Majandusharu toodangu kasvule viitab ka joonisel 10 toodud põllumajandustoodangu tootjahindade indeksi järsk tõus 2021. –2022. aastal. Seejuures nähtub

²⁸ Statistikaamet, 2021, „Põllumajanduse majanduslik arvepidamine 2021“

andmetest, et 2022. aastal on põllumajandussektoris majandusharu toodang kasvanud kiiremini kui vahetarbimine ning ka kasumlikkus on aastases võrdluses kasvanud. See viitab sellele, et osa põllumajandustoodangu hinnatõusust ei tule proportsionaalsest kulude kasvust, vaid täiendavast kasumi tõusust.²⁹ Siinkohal tasub aga mainida, et põllumajandustoodangu hüppeline kasv ja kõrge kasumlikkus on olnud ka Euroopa Liidus tervikuna³⁰. Seetõttu on Euroopa riikides põllumajandussektori kasumlikkuse kasvu võimalik põhjendada põllumajandustoodete maailmaturuhindade kiire kasvuga 2021. –2022. aastal³¹.

Eelnevast lähtudes saab välja tuua, et põllumajandussektori ettevõtjad on käitunud turul ratsionaalselt: oma toodangut müüakse avatud turul, kus arvestatakse rahvusvaheliste trendide ja kauba turuhindadega. Seeläbi on põllumajandussaaduste hinnakasvu Eestis mõjutanud põllumajandustoodete maailmaturuhinnad, mis kasvasid seoses 2022. aastal alanud Venemaa agressiooniga Ukraina vastu, energia- ja kütusehindade kallinemise ja ekstreemsete ilmastikuolude ning haiguste levikuga taime- ja loomakasvandustes. Eelnevad tegurid on vähendanud toodangu pakkumist ja toidujulgeolekut turul³² ning rahvusvaheline püsivalt kõrge nõudlus võimaldas Eesti põllumeestel müüa toodangut paremate hindadega. Euroopa Komisjoni tasandil ennustatakse, et käimasolevatest kriisidest olenemata aeglustub tulevikus põllumajandussektori väärtuse ja loodava lisandväärtuse kasv. Lisaks tekitavad sektoris ebakindlust ka kliimamuutused, rohepöördega seotud investeeringud ning töajõu ja tehnoloogiaga seotud väljakutsed³³.

Hulgikaubandus

Hulgikaubanduse roll toiduainesektoris on olla kaupade vahendaja vertikaalse tarneahela osade vahel³⁴. Euroopa tasandil on viimase aastakümne vältel järjepidevalt kasvanud toiduainete hulgemüüjate müügitulu mahud ning sektorist loodav lisandväärtus (sh kasumid). Samuti on toiduainete hulgikaubanduse sektori osatähtsus toiduainesektoris viimase aastakümne jooksul ning ka Covid-19 kriisi mõjul järjepanu kasvanud, tuues kaasa toiduaineturu ja vertikaalahela efektiivsuse kasvu nii sise- kui ka rahvusvahelisel tasandil³⁵. Seeläbi iseloomustab toidukaupade hulgikaubanduse üldine äritegevuse kasv trende Euroopas³⁶.

Jooniselt 17 nähtub, et toidukaupade, jookide ja tubakatoodete hulgemüügis on Covid-19 saabudes toimunud järsk müügitulu langus, mis hakkas väga kiires tempos tõusma alates 2021. aasta keskepaigast, kui kasvasid kütuse- ning energiakulud nii Eestis kui ka mujal Euroopas. 2023. aastal on hulgemüügi müügitulu ligikaudu 45% kõrgem kui 2021. aastal. Absoluutväärtuses on 2021.–2023. aastal müügituluga sama kiiresti kasvanud ka sektoris teenitud kasum. Toidukaupade hulgikaubanduse puhaskasumi marginaal on aastate lõikes jäänud aga üldjuhul 2–4% vahemikku ning 2022. aastal on kasumimarginaalid kukkunud skaala madalamasse otsa. 2023. aastal on aga

²⁹ Statistikaamet, „PM45: Põllumajandustoodang...“; Statistikaamet, „IA1471: Põllumajandussaaduste...“;

³⁰ European Commission, 2023, „Performance of the agricultural sector“

³¹ European Commission, „Food Performance of EU agri-food...“; European Food Agency, „Record agri-food flows...“; YCharts, „Agriculture Price Index (I:API)“

³² The World Bank, „Food Security Update...“; European Commission, „Summer 2023 Economic Forecast...“; Food and Agriculture Organization, „The State of Food Security...“

³³ European Commission, „EU Agricultural Outlook...“; KPMG, „Põllumajandus“; Maaeluministerium, „Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2021“, 6

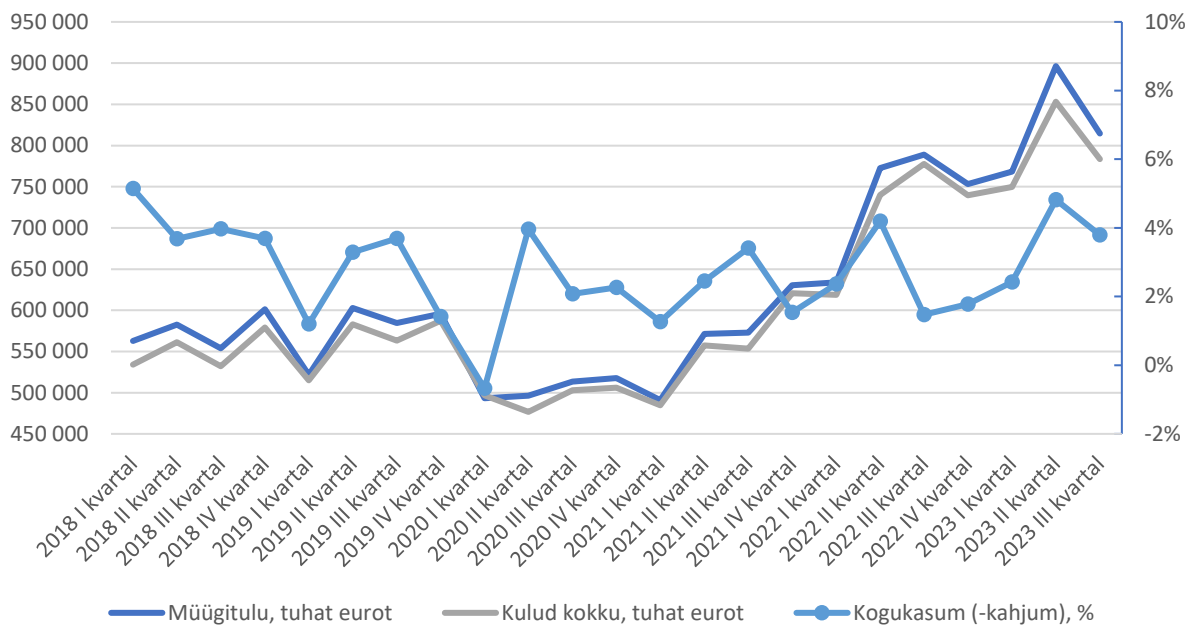
³⁴ European Commission, 2009, „The functioning of the food supply chain...“, p. 5

³⁵ European Commission, 2022, „Key figures on the European food chain – 2022 edition“, p.74

³⁶ Dianas Bizness, 2023, „Sanitex koncerna apgrozījums...“; Firms, 2023, „Partikas vairumtirgotāja Voldemars...“

puhaskasumimarginaal taastunud. Sellegipoolest paistab, et majanduse turbulentsed ajad ei ole tekitanud hulgikaubanduse äritegevuses väga tugevat negatiivset šokki ning 2023. aastal on müügitulu ja kasumlikkus kriisieelsel tasemel.

Joonis 17 – Hulgikaubanduse majandusnäitajad perioodil 2018-2023

Allikas: Statistikaamet, Konkurentsiameti koostatud

Toiduainetööstus

Euroopa Liidus on toiduainetööstuse müügitulu, lisandväärtus ning sektori tööhõive olnud stabiilselt kasvavas trendis³⁷, kuid kogu Euroopa regiooni toidutööstust tabas 2022. aastal tugevalt välistingimustest tulenev sisendihindade kasv. Eesti toiduainetööstuse arenguid analüüsitakse käesolevas uuringus ühelt poolt Statistikaameti andmeid kasutades ning teisalt viis Konkurentsiamet läbi ettevõtete majandusnäitajate analüüsi, millesse kaasati suurima turuosaga ettevõtteid eri kaubagruppide lõikes. Konkurentsiameti majandusnäitajate analüüsist nähtub, et Eesti toidutööstusettevõtete majandustegevus on olnud perioodil 2015–2020 suhteliselt stabiilne. 2021. ja 2022. aastal on toidutööstuses hüppeliselt suurenenud COGS (inglise keeles *cost of goods sold*) ehk ettevõtete äritegevuse otseste tegevuskulude osatähtsus müügitulu suhtes, mis viitab sisendihindade kasvule. Seejuures on 2022. aastal sektori mitmesuguste tegevuskulude ja tööjõukulude osatähtsus müügitulusse vähesel määral aastate võrdluses langenud. Samal ajal on ka kiiresti langenud toiduainetööstusettevõtete ärikasumi (EBIT) osatähtsus müügitulust. Kui Eestis on toiduainetöösturite seas ärikasumi marginaal jäänud üldjuhul 4–6% vahemikku, siis 2022. aastal on see taandunud 1–2% ümbrusesse, kuid see on eri kaubagruppide võrdluses varieeruv^{38,39} (vt joonis 18).

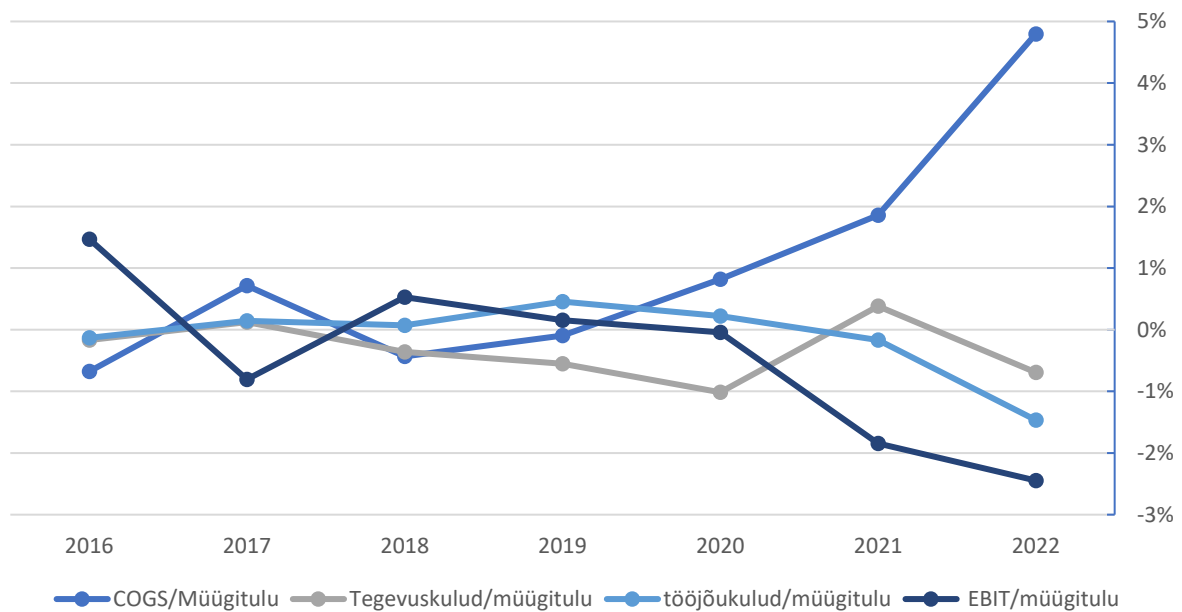
³⁷ FoodDrink Europe, 2022, „Data and Trends: EU food and drink industry“; Allianz Trade, 2023, „European Food Inflation...“

³⁸ Äripäev, „Toidutootjate Top...“; Äripäev, Põllumajandus, „Toiduainetööstuse sektori kasum vähenes 34%“; Ettevõtete majandusaasta aruannete andmed

³⁹ Statistikaamet, „IA039: Tööstustoodangu tootjahinnaindeks, 2010=100 (kuud)“; Statistikaamet, „EM001: Ettevõtete majandusnäitajad tegevusalala...“; Eurostat, „Key Figures on the European Food Chain“; FoodDrink Europe, „Data & Trends EU Food“

Eesti toidutööstuses on sellel perioodil olnud ka suhteliselt aeglane palgakasv võrreldes Eesti üldise palgakasvuga⁴⁰, kuigi tegelikult on toiduainetööstuse sektoris spetsialistide puudus⁴¹. Kui seejuures võrrelda Eesti toidutööstuse andmeid Eesti toidu importkauba hinnaindeksiga, siis nähtub, et kohalikud tootjad konkureerivad nii siseriiklikult kuid ka välismaa odavama kaubaga. Eesti toiduaineid tootvate tööstusettevõtete puhul hindame, et juurdehindlus on olnud madal ning sisendihindade tõusu ei ole täielikult üle kantud kauba hindadesse. Samuti hindame, et toidutootjatel on olnud surve oma tegevust optimeerida, mistõttu pole suudetud kasvatada töötajate palgafondi ning loovutatud on ka kasumit, et püsida hindadega konkurentsisis.

Joonis 18 – Toiduaineid tootvate ettevõtete finantsnäitajate osatähtsuse muutus müügitulusse aastate lõikes; aritmeetiline keskmine; n=15; suhtarvu osatähtsuse muutus võrreldes eelmise perioodiga protsendipunktides

Allikas: Ettevõtete majandusaasta andmed, Konkurentsiameti koostatud

Statistikaameti andmetel (vt joonis 19) nähtub, et 2022. aastal tabasid toiduainetööstust tugevalt maailmas toimunud sündmused ning 2022. aasta esimeses kvartalis teeniti lausa kahjumit⁴². See-eest on 2023. aastal toiduainetööstuse sektoris müügitulu kasv peatunud, kuid kasumlikkus paranenud. Seejuures on pikalt langenud tööjõukulude osatähtsus hakanud kasvama, mis viitab nii töötajate arvu kui ka palgafondi kasvule. Müügitulu stabiilsusele viitab ka joonisel 12 toodud Eesti toiduainetööstuse hinnaindeks⁴³. Kuigi mitmed tootmise sisendihinnad ja põllumajandustoodangu hinnad on 2023. aastal langenud, võib toiduainetööstuse hindade püsimine kindlal tasemel viidata sektori strateegiale taastuda eelneva aasta šokist.

Joonis 19 – Toiduainetööstuse majandusnäitajad perioodil 2018-2023

and Drink Industry”; Ettevõtete majandusaasta aruannete andmed; „Maaeluministeerium, „Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2022”

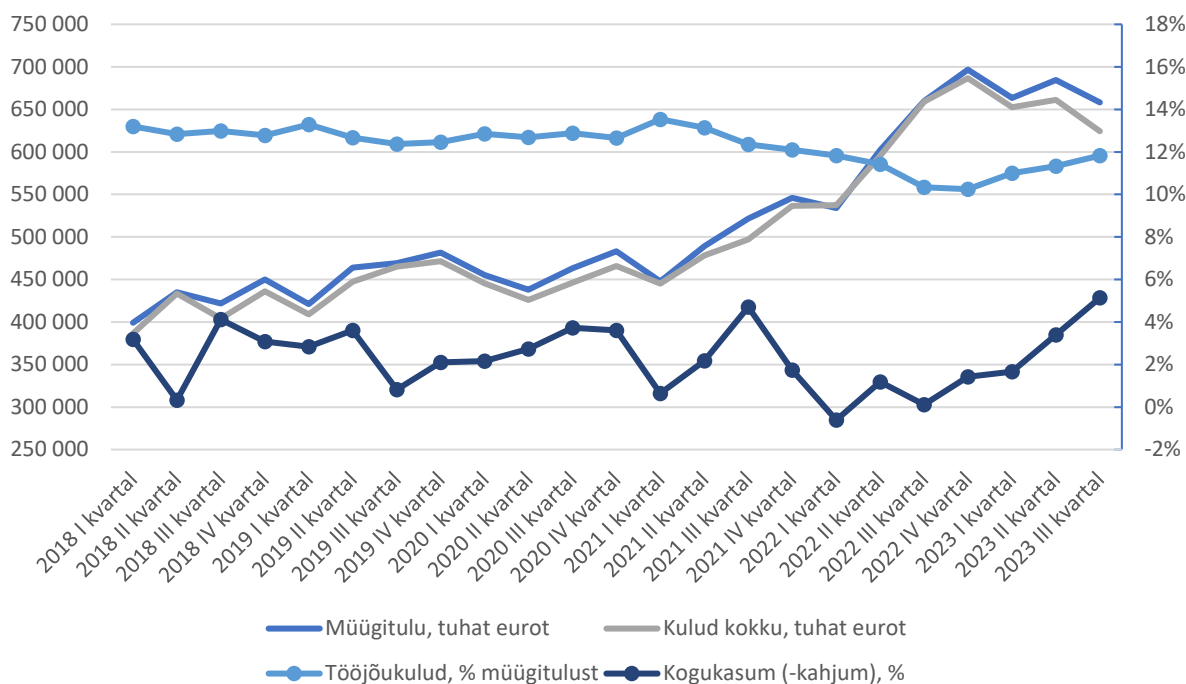
⁴⁰ Statistikaamet, „PA113, Keskmine brutokuupalk...”

⁴¹ Delfi, Ärileht, „Spetsialistide pöud toiduainetööstuses...”

⁴² Statistikaamet, „EM041: Ettevõtete majandusnäitajad...”; „Maaeluministeerium, „Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2022”

⁴³ Statistikaamet, „IA039: Tööstustoodangu tootjahinnaindeks, 2010=100 (kuud)”

Allikas: Ettevõtete majandusaasta andmed, Konkurentsiameti koostatud

Jaekauplused

Eesti jaekaubanduse arengut analüüsitakse sarnaselt toiduainetööstusega. Ühe lähenemisena vaadeldakse sektori majandustulemusi, kasutades Statistikaameti andmeid. Teisalt viiakse läbi jaekaubandussektori ettevõtete majandustulemuste analüüs, kasutades ettevõtete majandusaasta aruannete tulemusi. See analüüs hõlmab Eesti suurimate turuosadega jaekaubandusettevõtteid. Eesti toiduaineid müüvate jaekaubandusettevõtete puhul võib täheldada, et ettevõtted konkureerivad tihedalt turuosa pärast ning turul ei ole märkimisväärselt teistest kõrgema turuosaga ettevõtet⁴⁴. Seetõttu näib, et tarbijad kasutavad alternatiivseid võimalusi toiduainete sisseostude tegemiseks. Küll võivad ettevõtete turuosad erineda geograafiliste piirkondade võrdluses.

Joonisel 20 on toodud Eesti toiduaineid müüvate jaekaupluste finantsnäitajate dünaamika. Perioodil 2015-2019 on jaekaubanduse finantsnäitajad olnud stabiilsel tasemel ning suhtarvude kõikumised on olnud väikesed. Eesti jaekaubandusele on üldiselt olnud iseloomulik madal kasumlikkus, kuid 2020. ja 2021. aastal on jaekaupluste ärikasumi marginaal kasvanud 0,5–1,0 protsendipunkti aastas. Keskmiselt on jaekaupluste ärikasumid 2021. majandusaastal kasvanud 3% ümbruses⁴⁵, mis on võrreldav tase ka teiste Euroopa riikide jaekaupluste ärikasumimarginaalidega⁴⁶. 2022. aasta hinnašokiperiood on aga toonud kaasa kiire kulude hinnatõusu. 2022. aastal on jaekaubandusettevõtetes toimunud küll suur müügitulu kasv, kuid erinevate kulude suhe müügitulusse aastases võrdluses on samuti kasvanud, mistõttu on sektori ärikasumimarginaal langenud Konkurentsiameti valimis osalenud ettevõtete hulgas 2

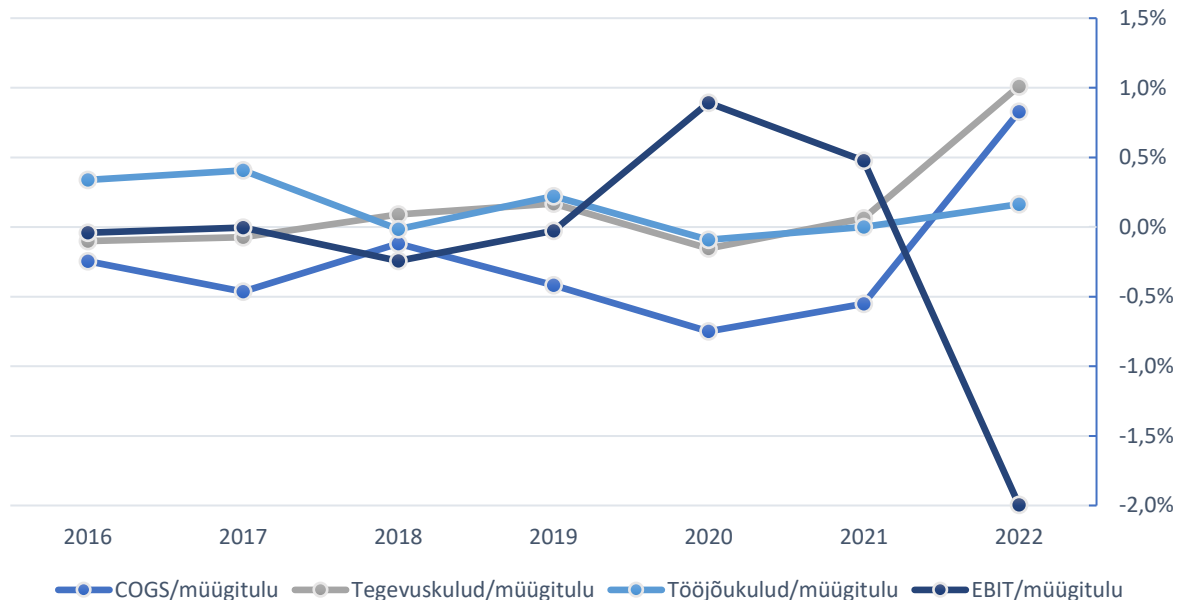
⁴⁴ Äripäev, kaubandus, 2023, „Jaekettide turuosas toimus kohtade vahetusi“; Ettevõtete majandusaasta aruanded; ERR, 2022, „Emor...“

⁴⁵ Jaekaubandusettevõtete majandusaasta aruannete andmed

⁴⁶ McKinsey & Company, „The State of Grocery Retail“, p.16

protsendipunkti ning keskmiselt oli ettevõtete ärikasumimarginaal 2022. majandusaastal ligikaudu 1,4%.

Joonis 20 – Toiduainete jaemüügiga tegelevate ettevõtete finantsnäitajate osatähtsuse muutus (aritmeetiline keskmine) müügituluse aastate lõikes; n=8; suhtarvu osatähtsuse muutus võrreldes eelmise perioodiga protsendipunktides

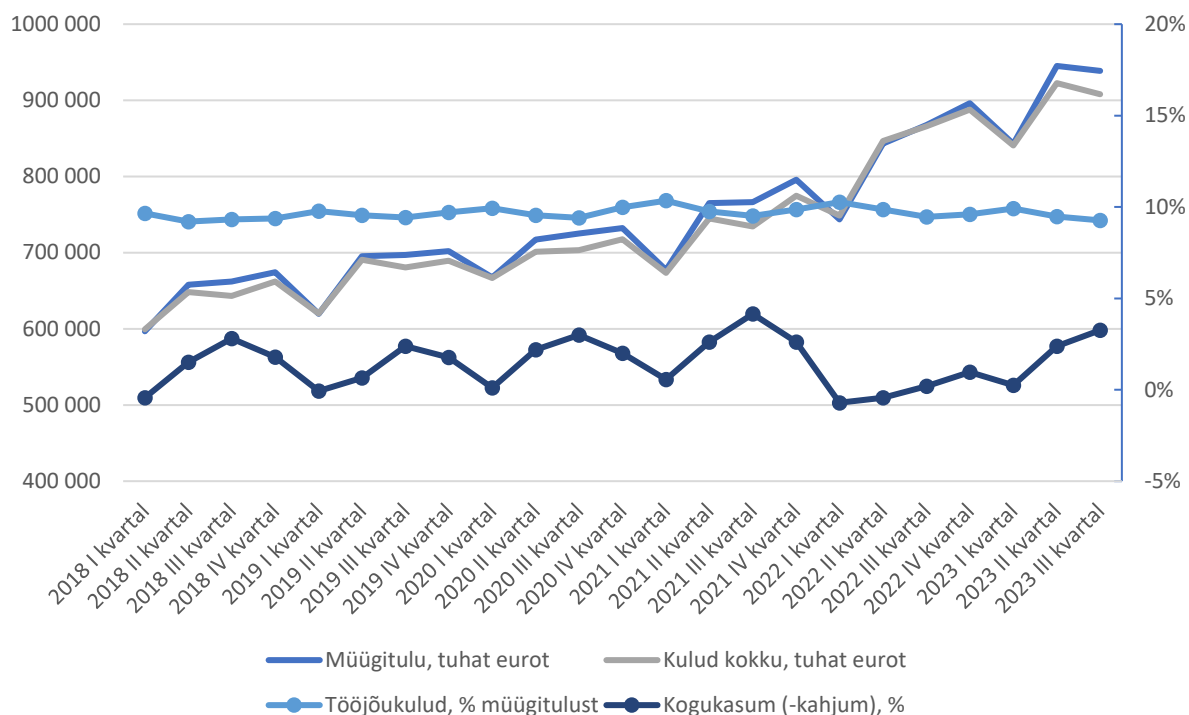
Allikas: Ettevõtete majandusaasta andmed, Konkurentsiameti koostatud

Statistikaameti andmetel on jaekaubanduse toodang olnud kasvutrendis⁴⁷ ning seda toob esile ka tarbijahindade kasv. Joonisel 21 toodud Statistikaameti andmetel on jaekaubanduses 2022. aastal olnud kulude kasv kiirem kui müügitulu kasv ning seetõttu on jaekaubandussektor 2022. aasta esimesel poolaastal teeninud ka kahjumit⁴⁸, mis tähendab sisuliselt seda, et kaubanduslik juurdehindlus ei ole katnud jaekaupluste kulusid. 2022. aasta teises pooles on jaekaubandus jäänud aga kasumisse ning 2023. aastal on jaekaubanduse puhaskasumimarginaal sarnane 2020. aastale, mil oli jaekaubanduses hea aasta. Seejuures on näha, et jaekaubanduses püsivad tööjõukulud suhteliselt sarnasel tasemel, olles kuluna ligikaudu 10% jaekaubanduse müügitulust, mis viitab sellele, et tarbijahindade hinnatõusu on üle kantud ka kasvavad tööjõukulud, kuid seda ei saa hinnata ebaproportsionaalseks. Seetõttu paistab, et 2023. aastal on jaekaubanduse juurdehindlus kasvanud ja pärast 2022. aasta tugevaid hinnašokke on taastunud ka kasumlikkus.

⁴⁷ Eesti Kaupmeeste Liit, „Statistika“; Statistikaamet, „EM041: Ettevõtete majandusnäitajad...“; Statistikaamet, „IA023: Tarbijahindade Harmoniseeritud indeks, 2005=100 (kuud)“

⁴⁸ Statistikaamet, „EM041: Ettevõtete majandusnäitajad...“

Joonis 21 – Jaekaubanduse majandusnäitajad perioodil 2018-2023

Allikas: Statistikaamet, Konkurentsiameti koostatud

Laiendades jaekaubanduse kulude kasvu 2022. aastal, on selle üks oluline komponent energiahindade tõus, mille osatähtsus ettevõtte kuludes kasvas märgatavalt⁴⁹. Samuti vahetasid jaekaubandusketid 2022.–2023. aastal oma kauplustes aktiivselt välja külmkambreid ja -kappe uute enegiaefektiivsemate vastu. Ühelt poolt aitab selline lähenemine pikas perspektiivis energiakulusid vähendada ning tarbijahindu optimeerida, kuid tõi sellel perioodil kaasa ka lisainvesteeringuid, mida kantakse potentsiaalselt üle tarbijahindadesse. Seejuures on ka aastate lõikes suurenenud sektoris hõivatud inimeste arv ning teisalt iseloomustab seda sektorit kiire palgakasv, mis on kasvanud Eesti keskmise palgaga samas trendis alates 2015. aastast⁵⁰. Palgakasv on tingitud ühelt poolt elukalliduse tõusust, kuid teisalt on jaekaubanduses ka väga volav tööturg, mistõttu on konkurents töötajate vahel väga tihe⁵¹. Samuti on sisenenud turule uusi tegijaid, kes on värvanud töötajaid konkurentidest kõrgemate palkadega⁵². Tööandjate nõudlus töötajate järele ning palgasurve ei ole seesugusel kujul võimaldanud vähendada või aeglustada ettevõtete tööjõukulude kasvu, nagu seda on märgata näiteks toidutööstlejad seas. Üldiselt on täheldatav, et jaekaubanduse majandusnäitajate stabiliseerumisele ja kasumlikkuse taastamisele viitab ka toidukaupade tarbijahinnaindeksi kasvu aeglustumine aastases võrdluses ning ühtlasele tasemele püsima jäämine kuises võrdluses. Tasub veelkord ka välja tuua, et 2023. aasta kolmandas kvartalis on teatud toidukaubagruppide puhul märgata ka vähesel määral hindade langust nii Eesti Konjunktuuriinstituudi, Eurostati kui ka Statistikaameti andmetel⁵³.

⁴⁹ Ettevõtete majandusaasta aruanded

⁵⁰ Statistikaamet, „EM041: Ettevõtete majandusnäitajad...“; Statistikaamet, „PA113: Keskmise brutokuupalk...“

⁵¹ Zipdo, „Essntial Employee Turnover...“; LinkedIn, „Industries with the Highest (and Lowest) Turnover rates“; Kaubandus, „Kuidas ära hoida töötajate lahkumist ettevõtetest?“

⁵² Delfi Ärileht, „Konkurent: Lidl eeldab kõrgema palga eest...“

⁵³ Eesti Konjunktuuriinstituut: „Põllumajandussaaduste, toiduainete ja kütuste hinnad“; Eurostat, „Food Price Monitoring Tool“; Statistikaamet, „IA023: Tarbijahindade Harmoniseeritud indeks, 2005=100 (kuud)“

2022. –2023. aasta arengud Eesti kaubanduses näitavad, et Eesti jaekaubandusturul on mitmel tasandil toimunud konkurentsi tihenemine. Nimelt on ilmunud turule uus tugeva turujõuga toiduaineid müüv jaekaubanduskett ning mitu olemas olevat jaekaubandusketti laiendab oma kaupluste võrku⁵⁴, mis suurendab tarbijate valikuid ning võimalusi teha valikuid alternatiivtoodete vahel. Lisaks on alates 2020. aastast toimunud märkimisväärne areng toiduainete e-kaubandusturul⁵⁵, kus konkureerivad ühelt poolt suured jaekaubandusketid, kuid turuga on liitunud ka uusi ettevõtteid. See trend esindab ühelt poolt alternatiivset viisi toiduainete ostuks, samal ajal loob see tarbijatele platvormi toiduhindade võrdlemiseks⁵⁶, mis suurendab ettevõtete omavahelist konkurentsi hindade pärast. Kõrge inflatsiooni tingimustes on olnud täheldatav ka jaekaupluste omavaheline konkurents hinnalangenuskampaaniate ning parimate hindade pakkumise osas, mis suunab jaekaupluseid tarbijatele silma paistma soodsama ostukorvi hindadega.

Üldise trendina on märgata, et jaekauplused optimeerivad tootevalikut oma kauplustes. Ühelt poolt toovad poed oma tootevalikusse taskukohasemate hindadega kaupu ning laiendavad *private label* tootevalikut, mis suurendavad poeriulite peal aset leidvat konkurentsi hinna ja kvaliteedi pärast⁵⁷. Selline olukord pakub ühelt poolt tarbijale soodsamaid ostuvõimalusi, kuid teisalt väheneb seeläbi kohalike toidutootjate omanimeliste brändide turuosa.⁵⁸ *Private label* turul laienemise osas näeb Konkurentsiamet positiivset mõju tarbijahindadele ja toodete kvaliteedile, kuid amet jälgib valdkonna arenguid, et selline areng ei muutuks konkurentsi kahjustavaks. Praegused trendid viitavad sellele, et tarbijate ostukäitumine on oluliselt muutunud ning tarbijad eelistavad odavama hinna ning soodusmüügiga tooteid⁵⁹. Sellised trendid võivad olla pikas perspektiivis ohuks keskkonnasõbralike, kodumaiste toodete arengule. Mainitud tarbijakäitumise trendid viitavad tarbijapoolsele survele, mis pidurdab hinnatõusu ning survestab toidukaupade hindu alandama. Seda on ettevõtetal võimalik tarbijatele pakkuda juhul, kui majandustingimustest sõltuvalt ettevõtete äritegevuse kulud jätkavad langust ning kaubanduslik juurdehindlus suhtena müüki jääb stabiilsele tasemele.

Eesti toiduainesektori vertikaalahela kõiki osi on mõjutanud 2022. aastal majandust tabanud tegurid, mis on samal aastal vähendanud sektori osaliste kasumlikkust. Seejuures on kõigi sektorite toodangu maht märkimisväärselt kasvanud, mis viitab Eestis olnud kõrgele inflatsioonile. Eesti toiduainesektori majandusüksuste käekäik kirjeldab hästi Eesti majanduse põllumajandustootjate tootjahinnaindeksi muutuseid, toidutööstuse tootjahinnaindeksi ning tarbijahinnaindeksi muutuseid ajas. Seetõttu on Eesti majandussektorite käekäik olnud võrreldav nii Euroopa kui ka Ida-Euroopa regiooniga, mida on tugevalt tabanud välised majandustegurid.

---

⁵⁴ Lidl, „Lidl avas täna...“; Tartu Postimees, „Aasta lõpuks valmib kaks uut Coop'i kauplust“; Tartu Postimees, „Raadile tuleb piirkonna suurim Selver“; Pärnu Postimees, Tuntud kauplusekett avab...”

⁵⁵ Eesti e-Kaubanduse Liit, „Eesti E-kaubanduse statistika ja trendid“; Delfi, ärileht, 2023, „Tarbijate ostukäitumine on muutumas...”

⁵⁶ European Central Bank, „E-Commerce and Price setting: Evidence from Europe“

⁵⁷ Daskalova, V., „Private labels...“; University of Oxford, „The Growth of Private Label Brands...”

⁵⁸ „Maaeluministeerium, „Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2022“

⁵⁹ Geenius, 2023, „Toidupoe uuring...“; Delfi, 2023, „Poodkast: Peeter koppel: olen klassikalise jaekaupmehe õudusunenägu“; ERR, 2023, „Toiduhinnad on stabiliseerumas...“; Maaelu, Postimees, 2023, „Hindu langetav jaekett...”

Järeldused ja kokkuvõte

Hinnatõusu mõjutavad ühest küljest objektiivsed tegurid, milleks on toote sisendite hinnamuutused ja välised tegurid, kuid teisalt ühiskonna valmisolek ning ootus hindade tõusuks/languseks. Kui majandusel läheb hästi, siis isegi toimiva konkurentsi puhul on ostjad valmis ostma kaupu kõrgema hinnaga, sest nende sissetulekud võimaldavad seda. Majanduslanguse aeg piirab ostjate võimalusi, millega seoses tekib ka surve hindade langusele. Konkurentsitingimustes on ettevõtete vahel aga surve vältida üleliigset hinnastamist, sest sellisel juhul muutuksid tarbijad hinnatundlikuks ning leiaksid endale alternatiivtoote. Seetõttu mängib turul hinnakujunemise seisukohalt olulist rolli tugev konkurents ja elanikkonna ostuvõime.

Konkurentsiameti läbi viidud analüüsi tulemused on üldistatavad ning jälgivad turul toimuvaid struktuurseid muutuseid. Konkurentsiameti hinnangul on kasumimarginaalide vähenemise tendents ilmnenud 2022. aastal kõigil toiduaineturu tasanditel olenemata sellest, et kõigil tasanditel hinnad tõusid. Seejuures ei ole ettevõtted valdavalt 2022. aastal kogu objektiivset hinnatõusu üle kandnud tarbijatele. 2023. aastal on toiduainesektori osalised taastumas kriisieelsele kasumlikkuse tasemele ning kuigi äritegevuse sisendihinnad on langenud, siis on kuises võrdluses jäänud tarbijahinnad stabiilsele tasemele. Ühelt poolt on see põhjendatav ettevõtete äritegevuse taastumisega, mille ulatust ei saa hetkel pidada ebaoproportsionaalseks. Teisalt võib kasumlikkuse taastumine jääda ajutiseks olukorras, kus Eestis on majandus 2023. aasta III kvartalis aastatagusega võrreldes langenud⁶⁰. Sellises majanduskeskkonnas, kus majandus langeb ning ka jaekaubanduse müüginahud langevad juba 2022. aasta algusest saadik⁶¹, ei võimalda turg ettevõtjatel hindu senisel kujul ka edasi tõsta. Seetõttu on ka 2023. aasta novembris märgata toiduhindade kasvu stabiliseerumist kuises võrdluses. Küll on aastases võrdluses veel oodata teatud kaubagruppide nagu liha, õli, suhkru ning teraviljatoodete väikest kasvu, kuid piimatoodete ja köögiviljade osas on toimumas hindade langus aastases võrdluses. Soodsamaid hindu on hakanud tooma tarbijatele esile jaekaupluste omavaheline konkurents hinnalangevus- ning sooduskampaaniate osas. Küll tõuseb 2024. aastast Eestis käibemaksumäär kahe protsendipunkti võrra, mida valdavalt kantakse üle tarbijahindadesse ja sellest tulenevalt on siiski oodata teataval määral ka toiduainehindade tõus.

Eesti põllumajandustootjate, toidutöötajate ja jaekaupluste finantsnäitajate ning sektorisiseste toiduhindade dünaamikat uurides nähtub, et toiduhindade kõrge inflatsiooni tingimustes on olnud toiduainesektori konkurents ning turg toimiv. Konkurentsiameti hinnangul konkureerivad Eesti ettevõtted maailmaturul ning Eesti toiduainehindu mõjutab seeläbi tihe seotus globaalsel tasandil ning Euroopa regioonis aset leidvate sündmustega. Sealhulgas näiteks sõda Ukrainas, konflikt Lähis-Idas ning Aafrika piirkonnas, kõrged energiahinnad, muutused tarneahelates, üldine sisendihindade tõus, kliimamuutused jne. Ameti hinnangul ei ole kiire hinnatõusu ajal saanud Eesti põllumajandustootjad, toiduainete tootjad ja jaekauplused sellest ebaõiglaselt kasu. Amet soovib rõhutada, et uuringu tulemused ei ole üldistatavad spetsiifilistele toiduainesektori osalistele ega valdkondadele.

⁶⁰ Statistikaamet, 2023, „SKP reaalkasv...“

⁶¹ Statistikaamet, 2023, „Sisekaubandus“